

Години в бібліотеці

ВІРДЖІНІЯ ВУЛФ

15 СІЧНЯ 2020

Почнімо з прояснення давньої плутанини між людьми, які хочуть знань, і людьми, які люблять читати, і зазначмо, що одні з другими ніяк не пов'язані. Особа вчена – це посидючий, зосереджений, самотній ентузіаст, що вишукує в книжках те особливе зерно істини, до якого в нього лежить серце. Якщо пристрасть до читання опанує його, ці здобутки змарніють і втечуть крізь пальці. Читач же, навпаки, мусить від початку приборкати прагнення вченості; якщо знання саме чіпляється до нього, дуже добре, але гнатися за ним, читати систематично, ставати спеціалістом чи авторитетом означає вбити в собі людянішу пристрасть до чистого, безкорисливого читання.

Фото: Roman Kraft

А проте захопленого читача так легко уявити у сміховинному образі. На думку спадає бліда, виснажена постать у халаті, загублена у власних думках, неспроможна налити собі чаю чи заговорити з жінкою, не зашарівшись; постать, яка нічого не тямить у щоденних подіях, зате чудово розуміється на каталогах букіністичних книгарень, де днями сидить у сутіні. Без сумніву, чарівний у своїй кострубатій простоті персонаж – от тільки нітрохи не схожий на того, про кого нам ідеться. Бо справжні читачі неодмінно молоді. Це люди, сповнені живої цікавості й ідей, відкриті до світу й товариські; читання для них ближче до прогулянки під відкритим небом, ніж до сидіння в кабінеті; вони обирають дорогу вгору й видираються дедалі вище, аж доки повітря не розрідиться так, що ним ледве можна буде дихати; про посидючість їм і не йдеться.

Відійшовши від узагальнень, нескладно зібрати докази, що найкраща пора для читання – це коли нам від вісімнадцяти до двадцяти чотирьох років. Сам список прочитаного в той час наповнює серця старших осіб відчаєм. І річ не лише в тому, як багато ми читали, а й у тому, які

книжки в нас були. Щоб освіжити спогади, візьмімо один зі старих нотатників, які кожному свого часу кортіло завести. Так, звісно, більшість сторінок порожня; але на початку є кілька, вкритих красивими й на диво розбірливими нотатками. Там ми записували імена великих письменників, ранжуючи їх за здобутками; туди виписували гарні цитати з класиків; там містяться списки того, що ми хотіли прочитати, і, найцікавіше, того, що ми таки прочитали, як засвідчують поставлені – із якимось юнацьким марнославством – червоні галочки. Ось перелік книжок, які хтось прочитав минулого січня, у двадцять років, більшість із них, імовірно, вперше: 1. «Рода Флемінг»; 2. «Гоління Шагпата»; 3. «Том Джонс»; 4. «Лаодикейка»; 5. «Психологія» Дьюї; 6. Книга Іова; 7. «Міркування про англійську поезію» Вебба; 8. «Герцогиня Мальфі»; 9. «Трагедія месника». І так триває з місяця в місяць, доки список – як таким спискам властиво – не припиняється зненацька в червні. Та якщо простежити за читачем упродовж цих місяців, стає ясно, що він майже нічого іншого й не робив, тільки читав. Єлизаветинську літературу проглянуто доволі детально; проштудійовано чимало з Вебстера, Бравнінга, Шеллі, Спенсера й Конґріва; Пікока прочитано всього, а більшість романів Джейн Остен – по два рази. Читач проковтнув повного Мередіта, цілісінького Ібсена і трохи Шоу. Можна також не сумніватися, що той час, який минув не за читанням, був заповнений епічними дискусіями, у яких греки зіштовхувалися з сучасниками, романтизм із реалізмом, а Расін із Шекспіром, доки кімнатне освітлення не блідло у променях світанку.

Старі списки – це привід усміхнутися і, може, трохи зітхнути, але ми багато віддали б, аби пригадати настрій, який супроводжував ці читальні оргії. На щастя, згаданий читач – не винятковий геній, і, трохи замислившись, більшість із нас може згадати бодай свою ініціацію. Книжкам, які ми читали в дитинстві, витягши їх із полиць, що мали б бути недоступними, властива нереальність і жахливість – як підглянутим, поки всі сплять, світанкам, що тихо заливають простір. Зиркаючи з-за занавісок, ми бачимо дивні, ледве впізнавані силуети дерев, спроможні запам'ятися назавжди; діти-бо вміють якимось передчувати прийдешнє. Та пізніше читання, зразок якого й пропонує згаданий раніше перелік, – це вже зовсім інша річ. Мабуть, уперше зникли всі обмеження, і можна читати що завгодно; до наших послуг – бібліотеки та, що найкраще, друзі, чиє становище таке самісіньке. День у день ми тільки в читання й занурені. Це час надзвичайного захвату й піднесення, коли героїв собі обирають аж ніби поквапом. Наш розум повний подиву з того, що ось ми самі це робимо, змішаного з зарозумілістю й прагненням похвалитися знайомством із найвидатнішими людьми, які будь-коли жили. Пристрасть до знань тоді найпалкіша (чи принаймні найупевненіша), а думкам властива категоричність, яку великі автори втішають, створюючи враження, що поділяють із нами погляди на те, що в житті є хорошого. А що необхідно відстоювати свої смаки в суперечках із тими, хто, скажімо, обрав героєм Поупа, а не сера Томаса Брауна, ми виплекуємо глибоку прихильність до цих постатей і відчуваємо, наче знайомі з ними не так, як усі навколо, а приватно, по-своєму. Ми боремося під їхнім очільництвом, майже під їхніми

поглядами. І риємось у старих книгарнях, аби принести додому впольовані ін-фоліо й ін-кватро, Еврипіда в дерев'яних палітурках чи вісімдесят дев'ять томів Вольтера ін-октаво.

Одна з ознак проминання молодості – це поява відчуття братерства з іншими людьми, посеред яких ми знаходимо собі місце.

Та ці списки цікаві тим, що там майже не трапляється сучасних авторів. Мередіт, і Гарді, і Генрі Джеймс, звісно, були ще живі, коли наш читач на них натрапив, але вже мали статус класиків; жодна постать із покоління цього читача не впливає на нього так, як Карлайл, Теннісон чи Раскін впливали на своїх юних сучасників. І це, на нашу думку, визначальна риса молоді: вона не братиметься за нинішніх авторів – хіба що йдеться про якогось визнаного велета – хай ті й пишуть про її світ. Молодь краще звернеться до класиків, оточить себе лише умами найвищого ґатунку. Поки що вона відсторонена від усілякої діяльності людей і, дивлячись здалека, судить їх із рафінованою суворістю.

Справді, одна з ознак проминання молодості – це поява відчуття братерства з іншими людьми, посеред яких ми знаходимо собі місце. Нам подобається вважати, що стандарти наші високі, як і будь-коли, та ми, безумовно, більше цікавимося текстами сучасників, яким пробачаємо брак натхненності за щось, що робить їх ближчими до нас. Можна сказати навіть, що ми більше отримуємо від живих, нехай і не таких вишуканих, ніж від мертвих. У читанні сучасників немає місця для потаємного марнославства, і захват, який вони викликають, теплий і щирий, бо, щоб повірити в них, часто доводиться відмовлятися від дуже поважних і почесних упереджень. Із ними потрібно самостійно визначати, що нам подобається, а що ні, і це пришпорює нашу увагу й найкраще доводить, що ми з розумінням читали класиків.

Тому стояти у великій книгарні, забитій книжками такими новими, що їхні сторінки майже злипаються, а позолота на палітурках іще свіжа, не менш солодко, ніж ходити між полицями букіністів. Може, це не таке піднесене відчуття. Але старе жадання знати, що думали безсмертні, поступилося місцем значно толерантнішій цікавості щодо того, що думає наше власне покоління. Що відчувають живі чоловіки й жінки, у яких будинках мешкають і який одяг носять, які мають гроші та що їдять, що люблять і ненавидять, що бачать у довоколишньому світі, якими мріями наповнюють повсякдення? Про все це написано в їхніх книжках. Там можна побачити стільки свідомості й тіла нашого часу, на скільки вистачить очей.

Коли нас опановує така цікавість, класики потроху припадають пилом, хіба що необхідність змушує до них повернутися. Бо, врешті-решт, голоси живих – це ті, які ми найкраще розуміємо. Їх можна сприймати як рівню; вони відгадують наші загадки, а ми (що, мабуть, іще важливіше) розуміємо їхні жарти. І скоро в нас розвивається новий смак, якого не вдовольняють великі письменники, – нехай і не коштовний, але безумовно приємний, – смак до поганих книжок. Розсудливо не називаючи імен, скажімо просто, що знаємо, які автори щороку напевно видаватимуть (бо, на щастя, вони плідні) роман, збірку поезій чи есеїв, що принесуть нам невимовну насолоду. Ми багато чим завдячуємо поганим книжкам; їхні автори й персонажі справді належать до постатей, які відіграють велику роль у нашому мовчазному житті. Щось таке трапляється і з мемуаристами й автобіографами, які нині створили ледь не окремий літературний жанр. Не всі вони важливі персони, але, на диво, тих найважливіших – герцогів і державних діячів – читати вкрай нудно. Чоловіки й жінки, які вирішують – на підставі не більшій за те, що вони, скажімо, якось бачили герцога Веллінгтона, – поділитися з нами своїми поглядами, суперечками, прагненнями та болячками, зазвичай стають, бодай ненадовго, акторами в приватних драмах, якими ми скрашуємо самотні прогулянки й безсонні ночі. Вичистімо все це зі свідомості, і ми таки збідніємо. А ще ж є книжки нехудожні й історичні, книжки про ос і бджіл, про виробництва й золоті шахти, про імператриць і дипломатів, про річки й дикунів, про парламентські укази та профспілки, яких ми читаємо так багато і які – ех! – неодмінно забуваємо. Можливо, це й не дуже корисно для книгарні – зізнаватися, що вона вдовольняє стільки прагнень, очевидно не пов'язаних із літературою. Але пам'ятаймо, що тут ми маємо до діла з літературою в становленні. Із цих нових книжок наші діти оберуть одну-дві, які навіки залишаться в каноні. Тут є – якби ж ми могли впізнати – якийсь вірш, чи роман, чи історія, що встане й говоритиме іншим вікам про наш, коли ми самі лежатимемо тихо, як сьогодні – натовп шекспірових часів, здатний ожити хіба на сторінках його поезії.

З одного боку, належить застосовувати все знання старих авторів, щоб зрозуміти, чого намагаються досягти нові письменники; а з другого, пригоди серед сучасних книжок вигострюють око до класиків.

Ми віримо в це; а проте на диво складно визначити, які з нових текстів справжні та що вони нам говорять, а які – манекени, що розсиплються на шматки, полежавши рік чи два. Помітно, що книжок багато, і часто кажуть, що писати сьогодні може будь-хто. Нехай і так; та нема сумніву, що в серці цієї балакливості, цього пінистого потоку мови, цієї нестримної

вульгарності й тривіальності палає велика пристрасть, якій тільки й треба мозку, налаштованого вдаліше за інші, аби втілитись у форму, що переживе віки. Це ж задоволення – спостерігати за таким кипінням, змагатися з ідеями й візіями свого часу, хапати те, чим можна скористатися, вбивати те, що здається нікудишнім, а передовсім усвідомлювати, що треба бути щедрими до людей, які по змозі вкладають свої ідеї у тексти. Ніколи раніше література не була така непокірна авторитетам, така вільна від панування великих; ніколи її дари не були такі свавільні й нешанобливі, а експерименти – легковажні. Навіть уважним спостерігачам може здатися, що у текстах поетів і романістів не видно ні мети, ані школи. Та песимісти, хай від них і не сховатися, не переконують, що наша література мертва, і не завадять відчути справжню, виразну красу, що спалахує, коли молоді автори формують свої нові бачення з давніх слів найкрасивіших із живих мов. Усе, чого ми навчилися від класиків, зараз потрібне, аби оцінити сучасників, бо ті з них, хто повен життя, закидають неводи в невідомі прірви, щоб видобути з них нові форми, і необхідно кидати уяву за ними, якщо ми хочемо осмислено прийняти дивні дари, які вони приносять.

З одного боку, належить застосовувати все знання старих авторів, щоб зрозуміти, чого намагаються досягти нові письменники; а з другого, пригоди серед сучасних книжок вигострюють око до класиків. Здається, тепер воно готове схопити їхні таємниці, придивитися до того, як глибоко всередині текстів частини сходяться в одне, бо ж ми бачили, як постають нові книжки, а тому без упереджень можемо судити про те, що саме вони роблять, де хороша річ, а де погана. Імовірно, виявиться, що певні великі автори менш вразливі, ніж ми думали; їм навіть може бракувати вишуканості чи глибини когось із наших сучасників. Та нехай у деяких випадках це правда, в інших нас затопить покора, змішана з радістю. Подумаймо про Шекспіра, чи Мілтона, чи сера Томаса Брауна. Поверхове знання про те, як зроблені книжки, нам тут не дуже допоможе, але нової іскри до задоволення таки додасть. Чи захоплювалися ми в юності їхніми здобутками так, як сьогодні, коли просіяно міради слів і сходжено невідомі стежки в пошуку нових форм для нових відчуттів?

Сучасні тексти можуть більше зачіпати й натякати, ніж класика, але в них немає тої цілковитої певності щодо насолоди, яка пронизує нас від перечитування «Комоса» чи «Люсідаса», «Поховання в урнах» чи «Антонія і Клеопатри». Ми не збираємося пропонувати ніяких теорій щодо природи мистецтва, бо, можливо, ніколи й не дізнаємося про неї більше, ніж усвідомлюємо інтуїтивно. Багатший досвід навчає нас тільки того, що найвищі з усіх насолод, поза сумнівом, ми отримуємо від великих митців. Утім, хай і не просуваючи жодної теорії, у текстах класиків вдається натрапити на одну-дві риси, яких годі сподіватися в тому, що написано за нашого життя. Самій епосі може бути властива певна алхімія. Та ось у чому річ: байдуже, як часто ви їх читаєте, вони не втрачають своїх чеснот і не перетворюються на купу нісенітниць; їм властиві повнота й завершеність. Над ними не висить хмара натяків, що

дразнить читача безліччю неважливих думок. Вони вимагають повного занурення, як інші величні досвіди; і з них на нас сходить ніби посвячення, із яким ми повертаємося до життя, щоб відчувати сильніше, а розуміти гостріше, ніж досі.

З англійської переклала Галина Глодзь.

ВІРДЖИНІЯ ВУЛФ

15 СІЧНЯ 2020